

Смисао Руско-украјинског рата

Serhii Plokhy, *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*, W.W. Norton and Company, 2023.

„Водећи светски историчар Украјине”, како га је крстио Фајненшл Тајмс (*Financial Times*),¹ Серхи Плохи, у пролеће 2023. објавио је прву академску књигу која се досад појавила на светском тржишту, а да се на свеобухватан начин бави актуелним Руско-украјинским ратом. Овај рат представља највећи оружани сукоб у Европи још од Другог светског рата, и несумњиво је од почетка свог избијања тема број један у целокупним међународним односима. Иако се рату крај још увек не назире, а незахвално је писати о догађајима и процесима који су у току и у односу на које не постоји довољна временска дистанца, Плохи се латио посла да представи узроке и путању избијања сукоба, понуди пресек његовог тока у првих годину дана и анализира његове последице. Из предговора се може закључити да га је на то мотивисала чињеница да је рат за њега био изненађење, односно да готово до последњег тренутка није веровао да ће Русија заиста напасти Украјину. Када се то ипак десило, није очекивао да ће доћи до пуне руске инвазије, верујући да ће сукоб бити ограничен на подручје Донбаса. „Утврдити смисао рата”, гласио је задатак који је себи поставио, признајући да је књига произишла из „шока, бола, фрустрације и беса проузрокованих почетком пуне руске агресије против Украјине”.²

За успешно испуњење тог задатка Плохог је квалификовао његов минули рад, у првом реду објављене књиге *Капија Европе* (историја Украјине)³ и *Изгубљено краљевство* (историја Русије).⁴ Цитирајући

¹ Serhii Plokhy, *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*, W.W. Norton and Company, 2023, насловна страна.

² Ibid., xvii, 301.

³ Serhii Plokhy, *The Gates of Europe: A History of Ukraine*, Basic Books, New York, 2015.

⁴ Serhii Plokhy, *Lost Kingdom: A History of Russian Nationalism from Ivan the Great to Vladimir Putin*, Penguin Books, 2017 (e-book).

Черчила, који је рекао да су „историчари најгори тумачи актуелних догађаја, изузев свих осталих”,⁵ ослонио се на богат увид у суштину и динамику руско-украјинских односа, закључно с првом украјинском кризом 2014–15, остварен у поменутих два књигама, те му је сада остало само да дода њихову најновију фазу која ће кулминирати трагичним ратом чији смо сведоци. Најновија књига Плохов оставља снажан утисак да је тај посао обавио успешно, и то чак не ни само као историчар, већ је на неким местима, нарочито у завршној фази књиге, демонстрирао да му ни наука и теорија међународних односа нимало нису стране. Круна тога је оштроуман закључак из последње две реченице у књизи, које имамо потребу да пренесемо у целости: „Светски поредак, присутан 24. фебруара 2022. ујутру, када је почела руска инвазија, преживео је напад, али је тотални Руско-украјински рат као никада раније демонстрирао неминован тренд ка његовој трансформацији. Уместо мултиполарног света коме се Русија надала, сукоб је најавио повратак свету Хладног рата, али сада не са центрима у Вашингтону и Москви, већ Вашингтону и Пекингу”.⁶

Ова књига не препоручује се онима који имају „слаб стомак” за пристрасност у корист Украјине. Од професора са Харварда, који је Украјинац по рођењу, није се ни могла очекивати другачија реакција на ничим изазвану агресију надмоћнијег суседа на његову родну земљу. Плохи види овај рат као „најновији оружани сукоб у дугој историји ратова за национално ослобођење, који се могу пратити уназад до Америчке револуције”, као и „први велики рат након победе над нацизмом, у коме има мало нијанси сиве када је реч о његовој моралној димензији”, у смислу да је у питању „први ‘добар рат’ још од глобалног сукоба 1939–1945. у коме је од почетка било сасвим јасно ко је агресор, а ко жртва, ко је негативац, а ко херој, те на чијој би страни требало бити”.⁷ Ипак, за разлику, од рецимо свог колеге и сународника по пореклу, британског историчара Тараса Кузија,⁸ код Плохов чак ни сада у тој пристрасности нема острашћености, као што је није било ни у његовим претходним књигама. И то је вероватно кључни квалитет и ове књиге – упркос јасно исказаном опредељењу о страни коју заузима, аутор до краја чува објективност у представљању и тумачењу чињеница, како оних из далеке историје (све до времена Кијевске Рус) тако и оних које стижу са линије фронта у актуелном рату.

⁵ Serhii Plokyh, *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*, op. cit., xx.

⁶ Ibid., 299.

⁷ Ibid., 293–294.

⁸ Видети: Taras Kuzio, *Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy–Orthodoxy–Nationality*, Routledge, London and New York, 2022.

Књига се грубо може поделити у три целине. У првој и највећој, који обухвата првих седам поглавља, Плохи се бави узроцима рата и историјском путањом доласка до њега. Започиње сажетим, али убедљивим пресеком раније историје руско-украјинских односа (датим у много већем обиму у претходним књигама), који за исходиште има оцену да је темељ актуелног сукоба постављен наглим колапсом најпре руске, а затим и совјетске империје, с којим се руска елита никада није аутентично помирила. Затим разлаже постхладноратовски период на фазе, фокусирајући се на чиниоце који су у њима били кључни, почев од односа (украјинске) демократије и (руске) аутократије, преко питања украјинске безбедности (нуклеарно оружје и чланство у НАТО), до јачања империјалног национализма и евроазијске идеје у Русији, који ће довести до тога да она изведе/помогне цепање Украјине у првој украјинској кризи. У кључном поглављу ове целине, која носи експлицитан наслов „Путинов рат“, Плохи установљава да је одлуку о пуној инвазији Украјине председник Путин донео самостално, иако су га на њене негативне последице упозоравали чак и поједини приврженици идеологије којом је она оправдавана. Прелаз од прве ка другој целини чини ауторова констатација да су украјинско руководство и народ доживели непријатно изненађење када су тог кобног фебруарског јутра схватили да су жртва пуне инвазије, али да ће исто такво изненађење доживети и Путин оног тренутка када буде схватио да су Украјинци (укључујући и оне рускојезичне) вољни и способни да се одупру надмоћнијем агресору, односно да њихова војска неће, како је на њих апеловао у говору о отпочињању инвазије, положити оружје. Друга целина састоји се од три поглавља, која говоре о неуспешном руском заузимању Кијева, ратовању на источном (Донбас и Харков) и јужном фронту (Одеса, Николајев, Херсон и Запорожје), те успешним украјинским контраофанзивама у Харковској и Херсонској области. Све о пореклу и природи масакра у Бучи, потапању крстарице „Москва“, разарању Мариупоља до темеља и предаји батаљона „Азов“, те доласку на руб нуклеарне катастрофе око електране „Запорожје“, између осталог, читаоци ће моћи да виде у овој целини. Коначно, трећа целина – и ту аутор највише долази на терен науке о међународним односима – бави се директним и индиректним последицама рата, од „повратка Запада“ до „заокрета ка Азији“.

Предност ове књиге у методолошком смислу је што обилује емпиријским подацима, од тога да рецимо даје пун и прецизан увид у кретање дипломатије у освит почетка рата, па до навођења сведочења „обичних“ људи са лица места, односно из украјинских села и градова на линији фронта. Када се то надовеже на поменути историјски приступ и Плохијево познавање основа науке о међународним односима, долази се до једног, већ се сада може рећи, капиталног дела о до сада најважнијем догађају постхладноратовског периода. Томе на руку иде

и чињеница да аутор као да је знао који тренутак да изабере да закључи хронолошки преглед рата (фебруар 2023), јер се до тренутка писања овог приказа (август исте године) мало тога суштински новог догодило што би могло да поремети закључке на основу пресека након прве године, тако да књига сада није ништа мање актуелна него кад је написана, а то ће – ако узмемо у обзир њен примарни циљ да понуди увид у узроке сукоба и путању доласка до њега – још дуго и остати, вероватно и након што се рат буде завршио. Стога се топло препоручује свим читаоцима заинтересованим за Руско-украјински рат који би хтели да буду управо то – читаоци, који би да читањем обогате свој увид у тему која их занима, слагали се или не са аутором, уместо да сведу себе на улогу конзумента нечије јефтине пропаганде.

Библиографија

- Kuzio Taras, *Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy–Orthodoxy–Nationality*, Routledge, London and New York, 2022.
- Ploky Serhii, *Lost Kingdom: A History of Russian Nationalism from Ivan the Great to Vladimir Putin*, Penguin Books, 2017 (e-book).
- Ploky Serhii, *The Gates of Europe: A History of Ukraine*, Basic Books, New York, 2015.
- Ploky Serhii, *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*, W.W. Norton and Company, 2023.

Владимир ТРАПАРА